

TEMA 6 EL SEGLE XIX EL ROMANTICISME

1. Context històric i cultural del segle XIX

La Revolució Francesa de 1789 va ser un esdeveniment històric que va transformar profundament les estructures socials i de poder que s'havien mantingut inalterables des de l'Edat Mitjana. **Es va convertir en model dels processos revolucionaris del segle XIX i també marca l'inici de l'actual Edat Contemporània.** Aquest procés revolucionari es va allargar fins el 1815, França va passar per diferents fases polítiques: monarquia absoluta, monarquia constitucional, república i imperi amb **Napoleó, qui inicia a principis dels XIX la conquesta de tota Europa.** Com a conseqüència de la derrota de Napoleó a Waterloo (1815), les nacions guanyadores (Gran Bretanya, Àustria, Rússia i Prússia) es reuneixen al Congrés de Viena i restableixen a Europa les monarquies absolutes. Però **els ideals de la Revolució Francesa encara perduraven i van fer aflorar les revolucions de 1820, 1830 i 1848 que van obligar a les monarquies a fer concessions democràtiques.** Aquests moviments revolucionaris es van caracteritzar per: l'afirmació de la identitat nacional després de la invasió napoleònica; els principis liberals; i l'exigència d'una Constitució que donés la sobeïania al poble per formar un govern compartit entre el monarca i el parlament.

-Una conseqüència d'aquestes revolucions va ser el **nacionalisme**. Aquesta ideologia busca la unitat política dels pobles i es recolza en uns **principis comuns de llengua, ètnia, costums o història**. Seguint aquests principis, van sorgir nacions fruit de la unificació de petits Estats (Alemanya i Itàlia) o de la separació de grans imperis.

-Durant el segle XIX s'accentua **l'imperialisme colonial**: les grans potències necessiten matèries primeres per a la revolució industrial. Gran Bretanya i França es converteixen en potències colonitzadores sobretot a Àsia i Àfrica.

-Des del punt de vista **econòmic, la revolució industrial entra en una nova fase** en incorporar-se diferents fonts d'energia (electricitat i petroli) i sistemes per augmentar la producció (cadena de muntatge). La Gran Bretanya comença a perdre la seva supremacia industrial i dona pas als Estats Units i Alemanya.

-**Socialment**, Europa viu un **procés accelerat d'urbanització**: augmenta el nombre i la mida de les ciutats per l'increment de la població (ha millorat la higiene i la sanitat) i per l'èxode rural (del camp a la ciutat). A les ciutats es creen els **eixamples on viu la burgesia** i es creen **barris industrialitzats on s'instal·len els obrers**. La distinció de classes ja no ve determinada pel naixement sinó pel poder adquisitiu. Les **condicions laborals són molt difícils per al proletariat**, la qual cosa fa sorgir el **moviment obrer**, els principis del qual van ser el **marxisme i l'anarquisme**. Els treballadors es van organitzar en **sindicats** per aconseguir les seves reivindicacions (amb mitjans de pressió com les vagues) com la reducció de la jornada laboral,

l'augment dels salaris i la millora de les condicions de treball.

El segle XIX finalitza amb un ampli període de pau i calma a Europa, però amb les nacions organitzades en blocs, les quals acabaran enfrontant-se durant el segle XX, el segle de les grans guerres mundials.

2. El Romanticisme: orígens i característiques

Les primeres manifestacions del Romanticisme van aparèixer a **Anglaterra i a Alemanya a finals del segle XVIII**. Posteriorment, en el primer terç del segle XIX, el moviment es va estendre per França, Itàlia i Espanya. Tot i que **al principi fou un moviment exclusivament literari, la seva estètica va arribar molt aviat a altres àmbits, com la música o la pintura**. El Romanticisme va dominar pràcticament tot el segle XIX, però a l'últim terç va conviure amb el Realisme. També en aquest últim terç **es va fragmentar en diferents corrents** que s'agrupen amb el nom comú de **Postromanticisme**: Parnassianisme, Simbolisme, Decadentisme o Preraphaelisme.

El Romanticisme es va caracteritzar des del començament per la reivindicació del JO, per la voluntat dels poetes de fer conèixer les seves experiències personals i de posar fi a la sensació de poca sinceritat de la literatura precedent. En tot moment queda molt clara la voluntat d'explorar totes les possibilitats de l'art, com l'objectiu d'**expressar l'èxtasi i els turments del cor i de l'ànima**. Per tant, és una reacció del sentiment contra la raó, que enalteix el misteri i la fantasia; busca l'evasió i l'encisament en el somni; allò que és sublim; l'exotisme; i el passat. Aquesta definició de Romanticisme implica un seguit de trets que ajuden a caracteritzar el moviment:

a) **El mal del segle**. Aquesta expressió designa **l'estat d'incertesa i d'insatisfacció dels escriptors romàntics**. La incertesa procedeix de la desconexió entre les esperances i la realitat, i es manifesta en una alternança entre entusiasme i pena, en un **estat de malenconia perpetu**.

b) **La importància del jo**. L'escriptor romàntic **es complau a analitzar i presentar els seus estats d'ànim, i mostra certa tendència a l'anàlisi del pas del temps i dels records**. Buscant consol, el poeta romàntic se situa sovint en **paisatges salvatges**: prop del mar, sota una tempesta, en boscos profunds i misteriosos. L'escriptor romàntic està tancat en el seu jo, li falta la capacitat de sortir de si mateix i de posar-se en la pell dels altres. Es queixa de soledat però, amb freqüència, no vol posar-hi remei i **acostuma a caure en la bogeria o en la malaltia**.

c) **La recerca de l'evasió**. L'escriptor romàntic **vol fugir d'un present que no li agrada, per la qual cosa el viatge es converteix en un dels grans temes del moviment**. Sovint, a més, es tracta d'un viatge sens fi: **el que importa és el camí, molt més que l'arribada**. Itàlia i Espanya van ser les fonts de l'exotisme romàntic, pels seus violents contrastos i les exaltades passions que s'hi volien veure. Fora d'Europa, el mite central de **l'exotisme romàntic va ser l'Orient**, amb el seu misteri, la fascinació de les seves

tradicions, els seus colors i els seus perfums. Val a dir també que va ser important **el viatge en el temps**: moltes obres romàntiques estan ambientades en l'Edat Mitjana o en el Renaixement, èpoques, per altra banda, que resulten més idealitzades que no pas reals. El viatge també pot tenir lloc en **el món del somni**, que satisfà un desig d'espiritualitat trencat per un món contemporani massa marcat per l'afany d'èxit material.

d) **Interioritat i espiritualitat.** El moviment romàntic se sent atret per tot allò que tingui aires **d'il·luminisme, esoterisme i ocultisme**, elements que, al mateix temps, permeten una visió de l'univers diferent a la religió cristiana. En aquest sentit, cal tenir ben present que els escriptors romàntics, visceralment individualistes i egòlatres, difícilment accepten una ortodòxia basada en un cos de dogmes i garantida per l'autoritat d'una jerarquia. **La seva religiositat és bàsicament de naturalesa sentimental i intuïtiva**; el seu diàleg amb la divinitat comporta que no necessitin la mediació del sacerdot ni el formalisme dels rituals, i **es desenvolupa en la intimitat de la consciència**. Els romàntics descobreixen i **adoren Déu en qualsevol forma de la natura: els astres, les aigües del mar, les muntanyes, el vent, els arbres i els animals**. El panteisme ("la natura és Déu mateix") representa la forma de religiositat més freqüent en els romàntics.

e) **Interés pels valors patriòtics i nacionals.** Una característica important a tota Europa és **l'interés pel passat dels pobles i la recuperació de les arrels**. Aquest interès per les diferents formes nacionals ha de relacionar-se amb el medievalisme, molt present també durant el Romanticisme. L'Edat Mitjana, època de gestació de les nacions europees, era en efecte la "primavera de l'esperit", el període històric en què aquest esperit s'havia mostrat en la seva puresa original, sense haver estat tacat per cap influència aliena. Per aquest motiu, la llengua, la literatura, l'art, el dret i les institucions medievals eren considerats l'expressió genuïna i natural de cada nació. El medievalisme romàntic va influir àmpliament en la poesia (balades, romanços,...), en la novel·la i en els drames històrics, així com també va exercir una poderosa influència en els estudis històrics i filològics. A Alemanya, per exemple, els germans Grimm van recopilar contes, llegendes o narracions heroiques i es van preocupar per la gramàtica de l'idioma.

f) **Llibertat artística.** Des del punt de vista formal, **el Romanticisme va alliberar la creació literària de la coacció de les regles clàssiques**, va condemnar la teoria neoclàssica dels gèneres literaris i va reaccionar de forma violenta contra la concepció dels escriptors grecs i llatins com a autors paradigmàtics, font i mesura de tots els valors artístics. Moltes formes literàries característiques del Neoclassicisme, com la tragèdia, les odes pindàriques i sàfiques, l'ègloga, etc., van entrar en decadència durant el Romanticisme, mentre que **es van desenvolupar noves formes literàries** com el drama, la novel·la històrica, la novel·la psicològica i de costums, la poesia intimista i filosòfica, el poema en prosa, etc.

El llenguatge literari va abandonar els artificis expressius d'origen mitològic, vertaders tòpics de la tradició literària, ja gastats i sense cap

capacitat poètica, al mateix temps que **s'aproximava a la realitat i a la vida**. La mateixa **tendència a la llibertat** es va manifestar en el **terreny de la versificació**.

El Preromanticisme. Sturm und Drang

Les primeres manifestacions del Romanticisme europeu van succeir a començament del segle XIX, amb tot, hom coincideix a veure-hi un **precedent en el moviment alemany "Sturm und Drang" ("Tempesta i Ímpetu")**. Es designa amb aquest nom un corrent a la vegada polític i literari de la segona meitat del segle XVIII, nascut com a resposta al racionalisme que havia dominat fins llavors. Aquest moviment **destacava la superioritat dels sentiments i de les emocions, tot preferint la passió a la raó**. Com a moviment contestatari dut a terme pel joves, es rebel·lava contra les autoritats alemanyes i els prínceps que dominaven i dirigien el país. Presentava la revolució francesa com un model i considerava la llibertat i els drets humans com a valors essencials. Buscava l'emancipació de l'individu, rebutjava la vida professional burgesa i també les concepcions i els valors morals del món burgès. Els exponents destacats del moviment van ser Friedrich **Von Schiller** i Johann W. von **Goethe** (autor de *Les cuites del jove Werther*, 1774) .

3. LA POESIA ROMÀNTICA

a) La poesia romàntica alemanya

La poesia romàntica alemanya havia tingut un precedent en els autors del moviment "Sturm und Drang". També es va veure impulsada per la revista *Athenaeum*, on es van publicar les teories que August **Schlegel** havia manifestat en els seus cursos sobre literatura i art a la universitat de Berlin, segons les quals **la poesia romàntica havia de ser una manifestació medieval, lliure de la influència clàssica**. La nòmina de poetes romàntics alemanys és àmplia, però en destaquen bàsicament dos: Hölderlin i Novalis.

Friedrich HÖLDERLIN

No va pertànyer directament ni al Neoclassicisme ni al Romanticisme, però el seu pensament reflecteix elements comuns a tots dos. Comparteix amb el Neoclassicisme el seu gust per la bellesa de la forma i l'exaltació del món grec. *L'arxipèlag*, per exemple, considerat el seu millor poema, evoca amb gran plasticitat la Grècia clàssica com a símbol del seu ideal de món perfecte i d'aspiració lírica.

És romàntic el seu sentit místic de la natura, així com els elements del panteó i les imatges cristianes. En aquest sentit cal dir que la seva poesia va anar adquirint, cada cop més, tons pessimistes. També és autor de la novel·la *Hiperió o l'ermità de Grècia*.

NOVALIS

La seva obra fou a la vegada literària, poètica i filosòfica. Va publicar poques obres, tot i que és autor de milers de notes teòriques en què combina ciència, poesia, religió, política i filosofia. En aquest sentit, va imaginar en *L'esborrany general* una forma específica de saviesa total en què l'art i, sobretot, la poesia són la clau de tot. A *Himnes a la nit* enalteix la nit, identificada com la mort, com el pas cap a la "vida veritable".

b) La poesia romàntica anglesa

Els precedents

La poesia romàntica anglesa té alguns precedents importants: autors com Edward Young, Thomas Gray... Amb tot, el poeta que marca l'entrada al romanticisme és **William Cowper**, el qual escriu poesia de motius íntims.

Les dues generacions de romàntics

La poesia romàntica anglesa es manifesta en dues generacions de poetes:

- **Lakistes**. Anomenats així perquè els seus components van residir una temporada a la regió dels llacs (*lakes*) al norest d'Anglaterra. Van escriure els seus poemes entre 1798 i 1815. Està representada per autors com William **Wordsworth** i Samuel Taylor **Coleridge**. Les característiques principals del primer són **l'anàlisi del jo, la meditació solitària i l'emoció produïda per la contemplació de la natura**.

- **Els poetes rebels**. Reben aquest nom per les seves actituds i idees. Formen part d'aquest grup autors com **Lord Byron, Shelley i Keats**.

Lord Byron va crear una figura arquetípica anomenada "l'heroi de Byron", una mena de projecció del propi autor. Aquest és intel·ligent, atrevit, i passional, però a la vegada infatigable, vulnerable i solitari; per tant, incapaç de trobar la pau i la felicitat. És un marginat i un rebel que es preocupa únicament de les seves necessitats personals. L'obra més important és el poema inacabat *Don Joan*, on realitza una caricatura del Romanticisme.

Shelley escriu sobre la bellesa, l'amor i la natura, sovint amb un to profètic amb el que vol transmetre un valor moral d'inspiració clàssica. Un dels millors poemes és *Adonais, elegia a la mort de Keats*, poema místic on s'enfronta amb serenitat a la mort i conclou que aquesta sempre serà derrotada per la immortalitat de l'esperit humà.

John **Keats** té una obra subjectiva i individualista, però amb un nou to realista. A les seves *Odes*, composicions d'una gran perfecció formal, reflexiona sobre l'amor, la malenconia, el temps i el dolor.

c) La poesia romàntica francesa

Fins 1820, Madame de Staël i François René de Chateaubriand van ser les dues úniques grans figures que van rebre les influències dels corrents romàntics a França. La primera, amb l'obra *Assaig sobre Alemanya*, va afavorir l'entrada del Romanticisme a França.

Cap a 1820, la influència del precedent llunyà de Rousseau i del més proper Chateaubriand, unida a la de Goethe i Lord Byron, van propiciar l'aparició d'un grup poètic en què va destacar Lamartine i Víctor Hugo.

Lamartine va escriure *Meditacions*, conjunt de poemes elegíacs que van provocar una gran commoció pel seu to suaument malencòlic i la delicada tendresa amb què expressa el sentiment amorós.

Víctor HUGO

La poesia de Víctor Hugo acostuma a reflexionar sobre el misteri de la creació i, de vegades, constata la impotència fonamental de l'ésser humà en el marc d'aquest univers que el sobrepassa. Estèticament, hi predominen les imatges, les antítesis, les associacions de substantius i d'adjectius, les assonàncies i els períodes llargs. L'obra *Odes i Balades* conté una evocació de la infantesa i episodis històrics com la mitificació de Napoleó.

d) La poesia romàntica italiana

Giacomo LEOPARDI.

Les seves primeres obres són producte d'una pura erudició clàssica i de traduccions filològiques. Això no obstant, el 1816 va viure una transformació poètica, que els crítics coneixen com a "conversió literària", és a dir, el pas de l'erudició al sentiment de bellesa. El 1819 es produeix una segona conversió, la "conversió filosòfica", marcada pel pas de la bellesa a la recerca de la veritat.

L'obra de Leopardi, que es caracteritza per una gran perfecció formal hereva del Neoclassicisme, conté grans dosis d'imaginació i de sensibilitat, amb les què el poeta crea un món ideal on pretén refugiar-se d'una realitat que no li agrada. El tema fonamental dels *Cants* és l'aïllament com a forma d'observar el món des de la pròpia experiència. L'autor, cada vegada més pessimista, arriba en la seva última composició (*La ginesta*) al nihilisme total.

4. LA NOVEL·LA ROMÀNTICA

La novel·la romàntica és essencialment **històrica**, és a dir, **està ambientada en el passat, normalment medieval**. Aquesta ambientació normalment és un reflex del nacionalisme romàntic (s'hi presenta el moment de la formació dels diferents pobles europeus), així com també de la nostàlgia davant dels grans canvis en els costums i els valors imposats per la transformació burgesa del món.

Els protagonistes de les novel·les romàntiques no acostumen a ser grans figures històriques; això no és un fet arbitrari, sinó necessari, perquè quan es tracta d'un personatge de primera magnitud, se'n coneixen els

esdeveniments i s'hi imposa la realitat, de forma que el resultat és una història novel·lada, però no pas una novel·la; amb **personatges anònims, l'escriptor té llibertat per crear l'heroi** i establir les condicions necessàries per enfrontar-lo al seu món. A la novel·la romàntica no es tracta de situar uns personatges en l'espai i en els temps, sinó de situar aquest temps i aquest espai respecte els personatges.

Walter Scott

Amb la seva obra *Waverley* (1814), és considerat universalment l'autor de la primera novel·la històrica. Amb tot, l'obra més famosa és *Ivanhoe*.

Alexandre Dumas

Escriptor prolífic, és l'autor d'*Els tres mosqueters* i *El Comte de Montecristo*.

Victor Hugo

Autor de novel·les històriques i socials, en destaca *Els miserables*.

Mary Schelley

És autora de *Frankenstein*, inspirada en el mite de Prometeu. És també una gran **novel·la de terror i una mostra de l'anomenada novel·la gòtica**, caracteritzada per la presència de paisatges foscos, boscos tenebrosos, tempestes i, sobretot, una natura salvatge.

5. EL TEATRE ROMÀNTIC

El teatre romàntic **representa una revolució important del gènere** i s'oposa, de vegades de forma violenta, al teatre neoclàssic precedent. Molt freqüentment, les obres de teatre romàntiques **contenen prefacis** molt extensos on els autors expliquen les modificacions substancials que volen introduir en el gènere. **El prefaci més conegut** (que, a més, es considera l'inici del Romanticisme a França) **és el que va escriure Víctor Hugo** per la seva obra *Cromwell*; en aquest prefaci **proposa la creació del drama romàntic**, una nova manifestació teatral que es caracteritza per ser el **resum de tots els gèneres teatrals anteriors i per aspirar a la totalitat**, incloent totes les èpoques, tots els llocs, pensaments i registres. Aquesta síntesi s'aconsegueix perquè, amb la intriga principal, es desenvolupen diverses accions secundàries, que s'acaben fusionant amb aquesta per aconseguir la noció de **totalitat**.

-El drama romàntic acaba tenint les següents característiques:

- a) Rebuig de la regla de les tres unitats.
- b) Rebuig de la regla del bon gust En la seva recerca del realisme, els romàntics volen mostrar en l'escena el que existeix (assassinats, crims...)
- c) Barreja de gèneres.
- d) Temàtica històrica.
- e) Substitució dels personatges estereotipats dels teatre anterior per herois singulars.

-A més del drama romàntic, es van conrear d'altres gèneres:

- a) El drama burgès. Esborra la frontera entre la comèdia i la tragèdia.
- b) El melodrama. Rep aquest nom perquè l'entrada dels personatges i els moments culminants estaven marcats musicalment (*melos*, en grec, significa música).
- c) El teatre popular i l'òpera. Neix el music hall, el vodevil, l'òpera i l'opereta.

